

7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. – К., 2007. – Кн. 1.
8. Бурлаков В.Н. Уголовное право и личность преступника. – СПб, 2006.
9. Тузов А.П., Васильев В.М. Борьба с преступностью несовершеннолетних – важная стратегическая задача ОВД // Вестник Московского университета МВД России. – 2004. – № 3. – С. 80-81.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх: Закон України від 07.02.2007 р. № 609-V // ВВР. – 2007. – № 15. – Ст. 194.
11. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К., 2004. – Кн. 1.
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // ВВР. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
13. Сімейне законодавство України: Зб. нормат.-прав. актів. – К., 2005.
14. Про затвердження Типових положень про службу у справах дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 66. – Ст. 2541.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х., 2004.
16. Негодченко О.В. Організаційно-правові проблеми забезпечення прав і свобод людини під час розкриття злочинів, пов'язаних з наркобізнесом // Науковий вісник Юридичної академії МВС: Зб. наук. праць. – 2003. – Спец. випуск № 1 (13). – С. 5-11.
17. Бублейник В.А. Кримінально-правова характеристика незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: Навч.-практ. посіб. – Дніпропетровськ, 2007.

Надійшла до редакції 30.08.2011

ОЛІЙНИЧУК Р.П., кандидат юридичних наук
(Тернопільський національний
економічний університет)

УДК 343.34

ГРУПОВЕ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Проаналізовано кримінальне законодавство пострадянських країн щодо групового порушення громадського порядку. Визначено основні відмінності досліджуваного складу злочину у вітчизняному та зарубіжному законодавстві.

Ключові слова: громадський порядок, групове порушення громадського порядку, вітчизняне кримінальне законодавство, зарубіжне кримінальне законодавство.

Анализируется криминальное законодательство постсоветских стран касаясь группового нарушения общественного порядка. Определены основные отличия исследуемого состава преступления в отечественном и зарубежном законодательстве.

Ключевые слова: общественный порядок, групповое нарушение общественного порядка, отечественное криминальное законодательство, зарубежное криминальное законодательство.

The criminal legislation of postsoviet countries is analyzed in relation to a group public nuisance. The basic differences of the probed corpus delict are certain in domestic and foreign legislations.

Keywords: public peace, group public nuisance, domestic criminal legislation, foreign criminal legislation.

Кримінальний кодекс (КК) України в ч. 1 ст. 3 закріпив положення про те, що законодавство України про кримінальну відповідальність ґрунтується на Конституції України та загальновизначених принципах і нормах міжнародного права. Можна погодитися з В.В. Налуцишиним, що ця кримінально-правова норма засвідчує нагальну потребу національної науки кримінального права прагматично досліджувати кримінальне законодавство (право) зарубіжних країн, передусім для узгодження політики держави щодо запобігання інтернаціональності злочинності [7, с. 33]. Практичним у цьому є підхід адаптування зарубіжного законодавства до національного з метою "...побачити вплив на розвиток національного законодавства позитивного зарубіжного досвіду насамперед тих країн, національні правопорядки яких є найбільш сумісними з правовою системою України" [17, с. 5-9].

Для вирішення цієї проблематики слід використовувати можливості кримінально-правової компаративістики, концептуальними завданнями якої є:

1) створення гармонізованих кримінально-правових норм у межах держав-членів ООН, міжнародно-правових норм прямої дії, у т.ч. таких, що стосуються поняття злочину; видів кримінального покарання; сучасної шкали покарань;

2) врахування усіх можливих, крім покарання, форм кримінально-правового реагування на вчинені злочини; підвищення ролі кримінально-правового заохочення тощо [11, с. 18-20].

Певні положення кримінально-правової компаративістики знайшли відображення у працях відомих криміналістів П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, П.А. Вороб'я, Л.Є. Владімірова, О.Ф. Кістяківського, І.М. Копотуна, І.В. Красницького, Д.І. Крупко, В.В. Кузнєцова, В.О. Навроцького, В.В. Налуцишина, А.В. Савченка, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, М.П. Чубинського, С.С. Яценка та ін. Однак незважаючи на наявність значної кількості розробок у сфері порівняльного кримінального права, недостатньо дослідженими залишаються питання регламентації відповідальності за групове порушення громадського порядку за вітчизняним та зарубіжним, зокрема пострадянським, кримінальним законодавством. Дослідження шляхів забезпечення безпеки та правопорядку, а також оптимального покарання за групове порушення громадського порядку особливо актуалізується під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу.

Метою даної статті є аналіз кримінального законодавства пострадянських країн щодо групового порушення громадського порядку та визначення їх основних відмінностей для подальшого удосконалення вітчизняного кримінального законодавства.

У цілому слід визнати, що кримінальне законодавство країн колишнього СРСР щодо регламентації кримінальної відповідальності за вказані протиправні дії не зазнало суттєвих змін, окрім визначення окремих форм посягання та потерпілого від злочину. Так, у КК УРСР відповідна стаття 187³ “Організація або активна участь в групових діях, що порушують громадський порядок” була передбачена у кодексі згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 9 листопада 1966 р. [5].

Окремі кримінальні кодекси країн колишнього СРСР передбачають кримінальну відповідальність саме за групове порушення громадського порядку (ст. 233 КК Республіки Азербайджан, ст. 342 КК Республіки Білорусь, ст. 226 КК Республіки Грузії, ст. 226 КК Республіки Латвії, ст. 293 КК Республіки України) [4; 12; 13; 14; 15], крім КК Республіки Молдови, який хоча й передбачає відповідальність за масові заворушення (ст. 285), але при цьому у ч. 1 ст. 285 визначений склад групового порушення громадського порядку [16].

В КК інших республік колишнього СРСР взагалі не передбачена кримінальна відповідальність за групове порушення громадського порядку, але при цьому завжди встановлюється караність масових заворушень.

Очевидно, що на формування закону про кримінальну відповідальність республік колишнього СРСР значною мірою вплинув законодавчий досвід Міжпарламентської Асамблеї країн СНД. Так, відповідно до постанови Міжпарламентської Асамблеї країн СНД (прийнята на сьомому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї країн СНД) від 17 лютого 1996 р. (№ 7-5) був затверджений Модельний Кримінальний кодекс, який мав стати рекомендаційним законодавчим актом для країн – учасниць СНД. У цьому проекті КК взагалі не передбачалась відповідальність за групове порушення громадського порядку [10].

У цілому слід визнати, що кримінальне законодавство країн колишнього СРСР щодо регламентації кримінальної відповідальності за вказані протиправні дії не зазнало суттєвих змін, окрім визначення окремих форм посягання та потерпілого від злочину. Статті у кримінальних кодексах країн колишнього СРСР, які регламентують відповідальність за групове порушення громадського порядку за назвою, відповідають ст. 187³ КК УРСР “Організація або активна участь в групових діях, що порушують громадський порядок” (окрім ст. 293 КК України “Групове порушення громадського порядку”) та структурно мають одну частину, окрім ст. 342 КК Республіки Білорусь, яка передбачає дві частини [5].

Родовим об'єктом складів злочину, подібних до групового порушення громадського порядку, є, як правило, громадський порядок (КК Азербайджану, КК Білорусі, КК Грузії, КК Латвії, КК Молдови, КК України). Така систематизація злочинів свідчить про певну спорідненість родових об'єктів групового порушення громадського порядку за вітчизняним та зарубіжними кримінальними кодексами. Зокрема, більшість кодексів передбачають саме громадський порядок родовим об'єктом групового порушення громадського порядку. Хоча є й винятки: за КК

Азербайджану родовим об'єктом є громадський порядок, а видовим – навпаки, громадська безпека. Але при цьому не можна погодитися з положеннями окремих кримінальних законодавств, що видовим об'єктом групового порушення громадського порядку є громадська безпека [6, с. 108]. Також визначення порядку управління родовим об'єктом групового порушення громадського порядку, на нашу думку, є не зовсім точним.

Слід зазначити, що такий родовий об'єкт був притаманний КК України 1960 р. і аналогічним кодексам республік колишнього СРСР. Так, ст. 187³ КК УРСР “Організація або активна участь у групових діях, що порушують громадський порядок” була передбачена у Главі IX “Злочини проти порядку управління” [5]. І.М. Даньшин, не погоджуючись з таким положенням, вперше в радянській кримінально-правовій науці вказав на необхідність віднесення вказаного злочину до посягань на громадський порядок [2, с. 61]. Таку позицію підтримали й інші науковці, зазначаючи, що безпосереднім об'єктом цього злочину є саме громадський порядок [8, с. 657; 18, с. 27].

Ситуація кардинально змінилася з прийняттям нових кримінальних законодавств, і такий об'єкт не завжди отримував формалізоване визначення у відповідній главі (розділі) кодексів вказаних республік. Зокрема, у КК України 2001 р. відповідний розділ, який би містив у назві згадку про порядок управління, взагалі не передбачений.

В окремих кримінальних кодексах зарубіжних країн у відповідних складах злочину передбачена й інша обов'язкова ознака об'єкта злочину: потерпілий від злочину (представник влади – КК Республіки Азербайджан, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Грузії, КК Республіки Молдова) [12; 15; 13; 16]. Такий же потерпілий виділявся й у ст. 187³ КК УРСР [5]. Відмова вітчизняного законодавця від вказівки на потерпілого у ст. 293 КК України можна пояснити такими обставинами. Так, згадка про непокору представнику влади в ст. 187³ КК УРСР, очевидно, дала підстави стверджувати про кваліфікацію таких дій за ст. 185 КУпАП [3]. Опоненти можуть заперечити, що це не просто непокора, а активна участь у групових діях, що грубо порушують громадський порядок. Хоча при цьому слід вказати, що згідно з філологічним тлумаченням використання сполучника “або” у ч. 1 ст. 187³ КК УРСР (так само, як і у відповідних сучасних нормах КК Республіки Азербайджан, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Грузія) дозволяє чітко розмежувати окремі самостійні форми такого злочину: організація, а так само активна участь у групових діях, що грубо порушують громадський порядок; організація, а так само активна участь у групових діях, пов'язані з явною непокорою законним вимогам представників влади; організація, а так само активна участь у групових діях, якщо вони спричинили порушення роботи транспорту, державних або громадських підприємств, установ, організацій. Тобто небезпека виявлялася лише у групових діях без настання суттєвих наслідків для громадського порядку. Такі дії небезпідставно вітчизняний законодавець визначив як такі, що не завдають істотної шкоди громадському порядку.

На нашу думку, суттєве значення має й визначення кількості потерпілих (достатньо одного представника влади чи потрібно, щоб їх було щонайменше дві особи). Якщо виділяти такого потерпілого від злочину, то не слід обмежувати застосування норми тільки вказівкою на множину потерпілих. Очевидно, що оптимально групові дії можуть бути пов'язані з явною непокорою законним вимогам саме представника влади (КК Республіки Азербайджан). У такому випадку непокора двом або більше представникам влади також буде охоплюватися відповідним складом злочину.

Склад злочину “Групове порушення громадського порядку” у кримінальних законодавствах колишнього СРСР має за конструкцією такі види: матеріальний (КК Республіки Білорусь, КК Республіки Латвії, КК Республіки України) [4; 14; 15] та формально-матеріальний (КК Республіки Азербайджан, КК Республіки Грузія, КК Республіки Молдова) [12; 13; 16].

Об'єктивна сторона матеріальних складів злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: дії – організація групових дій або активна участь у таких діях; причинний зв'язок та наслідки – грубе порушення громадського порядку чи суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації (тяжкі наслідки). Об'єктивна сторона формально-матеріальних складів злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: для формального складу дії – організація групових дій або активна участь у таких діях, які пов'язані з явною непокорою законним вимогам представників влади; для матеріального складу дії – організація групових дій або активна участь у таких діях, причинний зв'язок та наслідки – грубе порушення громадського порядку чи суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації.

Об'єктивна сторона окремих складів злочину передбачає таку обов'язкову ознаку, як

спосіб вчинення злочину (явна непокора законним вимогам представнику влади – КК Республіки Азербайджан, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Грузія, КК Республіки Молдова) [12; 15; 13; 16]. Виділення способу вчинення злочину перетворює матеріальний склад злочину у формально-матеріальний.

Суб'єктом групового порушення громадського порядку визнається фізична осудна особа, яка досягла або 14-річного віку (ст. 226 КК Грузії; ст. 226 КК Латвії; ч. 1 ст. 258 КК Молдови) [13; 14; 16], або 16-річного віку (ст. 233 КК Азербайджану, ст. 342 КК Білорусі, ст. 293 КК України) [12; 15; 4].

Проведений аналіз ознак суб'єкта свідчить про наявність однакових ознак за вітчизняним та зарубіжним кримінальними законодавствами. Основна відмінність полягає у визначенні мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку. Окремо слід виділити законодавство Грузії, Латвії та Молдови, які визначають самий мінімальний вік притягнення до кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку – 14 років. На нашу думку, таке зниження вікової межі для вітчизняного законодавства є неприйнятним, оскільки не відповідає принципам гуманізації кримінально-правової політики держави. Загальноєвропейські тенденції гуманізації кримінальної відповідальності свідчать про збільшення мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності. Хоча слід зазначити, що у кримінально-правовій літературі існують різні точки зору щодо тенденцій зменшення [9, с. 98] чи збільшення [1, с. 58] мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона групового порушення громадського порядку характеризується прямим умислом. Вказівка на умисел впливає зі змісту диспозиції.

Проведений аналіз кримінально-правових норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за групове порушення громадського порядку, дозволив дійти висновку, що кваліфікуючі обставини не характерні для такого складу злочину. Однак є й виняток – ч. 2 ст. 342 КК Республіки Білорусь, яка передбачає відповідальність за "...навчання або іншу підготовку осіб для участі у групових діях, що грубо порушують громадський порядок, а так само фінансування або інше матеріальне забезпечення такої діяльності при відсутності ознак більш тяжкого злочину". Тлумачення цієї норми та порівняння з частиною першою ст. 342 КК Білорусі свідчить про самостійність такого складу злочину, що не дозволяє визначити його як кваліфікуючу ознаку групового порушення громадського порядку. У вказаній нормі передбачена відповідальність за співучасть у груповому порушенні громадського порядку – винна особа є організатором чи пособником дій, які передбачені в ч. 1 ст. 342 КК Білорусі. Про це нагадує й санкція ч. 2 ст. 342 КК Білорусі, яка передбачає покарання (арешт на строк до шести місяців або позбавлення волі на строк до двох років) менш суворе, ніж ч. 1 цієї ж статті (штраф або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той же строк).

Визначення відповідальності за співучасть у вчиненні злочину в окремій кримінально-правовій нормі відоме й вітчизняному закону про кримінальну відповідальність (зокрема, ст. 258-4 КК України передбачає відповідальність за "...вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою").

Аналіз санкцій відповідних кримінально-правових норм зарубіжного кримінального законодавства дозволяє виділити такі покарання: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі. За ступенем суворості слід розмістити кримінально-правові норми у відповідності до зростання міри покарання та можливостей для застосування альтернативних видів покарання за такими категоріями:

1) не пов'язані з позбавленням волі, окрім арешту (ст. 293 КК України) – штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців;

2) пов'язані з позбавленням волі: ст. 226 КК Грузії (штраф або суспільно корисна праця на строк від ста двадцяти до ста вісімдесяти годин, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той же строк); ст. 233 КК Азербайджану (штраф у розмірі від п'ятисот до однієї тисячі мінімальних розмірів оплати праці, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на той же строк, або позбавлення волі на строк до трьох років); ст. 342 КК Білорусі (штраф, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той же строк) – максимальне покарання до 3 років позбавлення волі; ст. 226 КК Республіки Латвія (позбавлення волі на строк до шести років або грошовий штраф до ста п'ятдесяти мінімальних місячних заробітних плат) –

максимальне покарання до 6 років позбавлення волі; ч. 1 ст. 285 КК Республіки Молдова (позбавлення волі на строк від 4 до 10 років) – максимальне покарання до 10 років позбавлення волі.

Найбільш суворі санкції за групове порушення громадського порядку передбачено за кримінальним законодавством Молдови та Латвії. Відносно найменш м'які санкції за групове порушення громадського порядку передбачено за кримінальним законодавством Грузії, Азербайджану, Білорусі, України.

Проведений аналіз свідчить про те, що санкція кримінально-правової норми, передбаченої в ст. 293 КК України, є більш м'якою порівняно з іншими санкціями відповідних норм зарубіжного законодавства країн колишнього СРСР.

Таким чином, можна дійти висновку про наявність однакових ознак суб'єкта за вітчизняним і зарубіжним кримінальними законодавствами. Основна відмінність полягає у визначенні мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку. Окремо слід виділити законодавство Грузії, Латвії та Молдови, які визначають самий мінімальний вік притягнення до кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку – 14 років. Таке зниження вікової межі для вітчизняного законодавства є неприйнятним, оскільки не відповідає принципам гуманізації кримінально-правової політики держави.

Аналіз відповідних санкцій за групове порушення громадського порядку дозволяє визначити більш альтернативний характер окремих санкцій норм зарубіжного кримінального законодавства. Тому, на нашу думку, вказані положення зарубіжного законодавства можуть бути враховані у чинному кримінальному законодавстві України. Перспективи подальших наукових досліджень полягають у здійсненні порівняльного аналізу вітчизняного та європейського кримінального законодавства щодо групового порушення громадського порядку.

Список використаної літератури:

1. Бородин С.В., Носкова Н.А. К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. – М., 1994. – С. 57-61.
2. Даньшин И.Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. – М., 1973.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10>.
4. Кримінальний кодекс України // Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 лютого 2009 р. – К., 2009.
5. Кримінальний Кодекс України від 28 грудня 1960 р. // ВВР УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
6. Кузнецов В.В. Об'єктивна сторона групового порушення громадського порядку за кримінальним законодавством країн колишнього СРСР // Науковий вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 2. – С. 107-115.
7. Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів // Вісник прокуратури. – 2006. – № 5 (59). – С. 46-53.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. – К., 1997.
9. Павлов В.Г. Суб'єкт преступления. – СПб., 2001.
10. Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств: Принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств – участников Содружества Независимых Государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm>.
11. Селіванов В.М. Право і влада суверенної держави: методологічні аспекти: Монограф. – К., 2002.
12. Уголовный кодекс Азербайджанской республики / Научн. ред., предисл. докт. юрид. наук, проф. И.М. Рагимова; Пер. с азерб. Б.Э. Аббасова. – СПб., 2001.
13. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З.К. Бигвава; Пер. с груз. И. Мериджанашвили. – СПб., 2002.
14. Уголовный кодекс Латвийской Республики / Науч. ред. и вступ. стат. канд. юрид. наук А.И. Лукашова и канд. юрид. наук Э.А. Саркисовой; Пер. с лат. канд. юрид. наук А.И. Лукашов. – СПб., 2001.
15. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Вступ. ст. Л.И. Лукашова, Э.Л. Саркисовой. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск, 2001.
16. Уголовный кодекс Республики Молдова / Науч. ред. А.И. Лукашов. – СПб., 2003.
17. Харитонов О.И., Харитонов С.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. – Харків, 2002.
18. Яценко С.С. Ответственность за преступления против общественного порядка. – К., 1976.

Надійшла до редакції 14.07.2011

